

OBZNANA – BOOK NOTICE – KURZBESPRECHUNG

Maja Čališ
Osijek

Kuna, Branko, ur. 2017. *Jezik između redaka: Zbornik studentskih radova iz kolegija Pragmalingvistika*. Osijek: Filozofski fakultet. 272 str.

Ovaj Zbornik studentskih radova rezultat je posvećenosti pokojnog izv. prof. dr. sc. Branka Kune radu sa studentima i brige oko njihovih znanstvenih aktivnosti. Svojom motiviranošću za rad i ljubavlju prema znanosti budio je u studentima želju za znanjem i napretkom i pod njegovim stručnim vodstvom svjetlo dana ugledali su mnogi radovi, među kojima je i ovaj Zbornik.

Da bi se razumjela svakodnevna komunikacija i stvorila podloga za razvoj kritičkoga mišljenja, potrebno je razumjeti dodatno značenje pri uporabi koje je kontekstualno uvjetovano. Svima koji su zainteresirani za razumijevanje „jezika između redaka“ ovaj Zbornik može biti poticaj i pomoć. Pragmalingvistiku se može odrediti kao „studij jezične uporabe koji je jasno suprotstavljen studiju jezične strukture“, ističe u predgovoru B. Kuna. Pragmalingvistika polazi od zamisli da je svaka uporaba jezika djelovanje te da se istraživači jezične djelatnosti ne smiju zadovoljiti pukim opisivanjem površinskih struktura, nego da za polazište jezičnoga opisa trebaju uzeti stvarni okvir jezičnoga djelovanja. Upravo to učinilo je četrnaestero osječkih studenata završne godine kroatistike koji su teorijske pragmalingvističke pristupe primijenili u opisu fenomena javnog jezika u radijskim i televizijskim emisijama, novinama, na portalima, u nastavi, u Saboru te u komunikaciji na stadionima.

Sadržaj je Zbornika podijeljen u 5 poglavlja, a prvo pod nazivom *Pragmatika svakodnevice* započinje radom Luke Barišića: *Patologija komunikacije: navijači i Hrvatski nogometni savez*. Elementi Austinove i Searleove teorije govornih činova primijenjeni su u tumačenju odnosa između navijača i Hrvatskog nogometnog saveza (HNS). Navode se i tumače kombinacije različitih iskaza i govornih činova kojima se pokušava doprijeti do sugovornika te zaključuje da različite kombinacije mogu pospješiti ili umanjiti ilokucijsku snagu govornih činova. Metaforičnost naslova izvrsno opisuje „trulu“ komunikaciju između navijača i HNS-a, koja je pokazatelj nezadovoljstva navijača stanjem u nogometu; namještanjem utakmica, kriminalom i korupcijom. Slijedi rad Brune Dronjića: *Politička korektnost u govoru inte-*

lektualaca – na razmeđu hegemonije i slobode govora. Na primjeru HRT-ove emisije „Peti dan“ potvrđeno je da intelektualci učestalo rabe politički korektne izraze, no da se povremeno pojavljuju i politički nekorektni izrazi. Autor zaključuje da „...politička korektnost predstavlja u jednoj mjeri nemogućnost slobode govora onima koji je koriste kao i onima koji ju prihvaćaju kao oblik hegemonije koji im je upućen, a kojemu se ne mogu suprotstaviti...“

Jezik u glasilima druga je cjelina u kojoj je rad Katarine Dominković: *Konverzacijska analiza radijskoga intervjua* primijenjen na političke radijske emisije Hrvatskoga radija radi utvrđivanja svrhe uporabe auditivnih govornih vrednota te dispreferencijalnih struktura. Gosti auditivne govorne vrednote upotrebljavaju da bi naglasili pojedine jedinice te prekinuli sugovornika i preuzeli ulogu govornika. O dispreferencijalnim strukturama autorica zaključuje da one nisu uvijek u službi oklijevanja i izbjegavanja izravnog odgovora; razmaci se javljaju kao izraz oklijevanja i izbjegavanja odgovora, dok se poštapalice najčešće javljaju kao nesvjesna reakcija govornika, a stanke se uglavnom javljaju kao sredstvo za naglašavanje govornih jedinica. *Identifikacija ironije i gestovni kod u televizijskom intervjuu* tema su rada Romane Babić. Kombinacijom elemenata Griceovog načela suradnje, Aristotelove retorike te semiotičke analize neverbalne komunikacije proučava se odnos ironijskog načina izražavanja koji je gotovo neodvojiv od gestikulacije koja ga prati. Analizirajući geste po McNeilllovoj (1992) podjeli zaključuje da su u ironičnim iskazima najzastupljenije ritmičke geste, a ostale se pojavljuju u podjednakoj mjeri. Sljedeći su rad *Predrasude i stereotipi o Hrvatima i Srbima u kolumnama* Josipe Bogdanović. Istraživanje je pokazalo mnoštvo stereotipa između dvaju naroda, kako implicitnih, tako i eksplicitnih, što je najvidljivije već u međusobnom imenovanju (*četnik-početnik i ustaše*). Utvrđeno je da kolumnisti, koji bi trebali predstavljati probrani sloj u novinarstvu, postojeće predrasude i stereotipe između dvaju naroda samo podržavaju i ne ulažu truda u razglobu njihova postojanja.

Treća cjelina - *Umjetn(ičk)i jezik* – najavljena je ilustracijom¹ koja se može povezati s Barthesovim (1972) poimanjem pisma² kao govorne maske koja se izlaže pogledu i tako skriva ono iza sebe, što znači da se namjera govora ne iskazuje nego samo nagovještava. Upravo je s tim u vezi i proučavanje Nine Mautner o *Postupcima eufemizacije u Pjesmi nad pjesmama*. Eufemizmima se u starozavjetnoj pjesmi prikrivaju tabuizirane teme u onodobnoj hebrejskoj državi te se pokazuje neravnopravan položaj žena. Primjerima iz *Pjesme* autorica pokazuje važnost metafore

¹ Ilustracije za svaku sadržajnu cjelinu izradio je Stjepan Pranjković, student riječkoga Sveučilišta.

² Termin „pismo“ podrazumijeva ideološko poimanje govora, u koje, prema Barthesu, spada i umjetnički jezik.

pri gradbi eufemizama. Sljedeći je rad Stjepanke Pranjković (*Ne*)uljudne strategije i prijevod: na primjeru romana *Sumnja Friedricha Dürrenmatta*. Teorijski je okvir načelo uljudnosti čija primjena olakšava govornicima ostvariti uspješnu komunikaciju i ne ugroziti svoj i tuđi obraz. (Ne)uljudne su strategije promatrane s obzirom na društvene uloge govornika, a posebna pozornost posvećena je i vjerodostojnosti u prevođenju, gdje nisu utvrđena veća odstupanja zbog sličnosti hrvatskog i njemačkog kulturnog prostora. Uzrocima nastanka humora u jezičnoj komunikaciji bavila se Mirjana Crnković u radu *Kršenjem norme do smijeha: humor u komunikaciji*. Na primjeru situacijskih komedija autorica je dokazala da kršenje Griceovih pragmatičkih načela suradnje i maksima uljudnosti G. Leecha (2014) pogoduje nastanku humora, ali u humorističnim učincima ključnu ulogu ipak ima kontekst, zamjena uloga, metaforičan govor, ironija i druge strategije. Domaće i strane situacijske komedije predložak su u istraživanju Anamarije Derner *O rodnoj nejednakosti i ratu spolova u televizijskim serijama*. Autorica otkriva brojne razlike u muškom i ženskom jezičnom ponašanju; ženskim likovima svojstven je razgovor o osobnim stvarima, emocijama i privatnom životu, dok je za muške likove karakterističan razgovor o poslu, struci i sportu. Tako je još jednom potvrđeno da su žene stereotipno prikazane kao one čiji je govor ugladeniji, kao uljudnije i osjećajnije, dok muško jezično ponašanje karakteriziraju dominantnost, agresivnost i neemocionalnost.

Četvrti dio posvećen je **Komunikacijskim vještinama u obrazovanju**. Anja Koščak u radu *Isprika u razredu* istražuje na koji se način učenici ispričavaju zbog kašnjenja na nastavu, neizvršenih obveza i izostanaka s nastave te postižu li strategijama isprike željeni učinak. Uočeno je da se učenici koriste različitim strategijama kojima je cilj stabiliziranje i održavanje odnosa s nastavnikom. Također je potvrđeno da valjana analiza bilo koje komunikacijske situacije ne smije zanemariti pragmatičke okolnosti komunikacije jer dok je nekim učenicima isprika uvažena, drugima nije prihvaćena zbog konteksta situacije, ali i povijesti odnosa učenika i profesora. *Neodređeni jezik* tema je u kojoj Lorena Đurđević istražuje prisutnost neodređenog jezika, inače svojstvenog razgovornom diskursu, u formalnoj komunikaciji te provjerava u kojoj se mjeri studenti koriste njime. Suvremeni pragmatičari (Cutting 2007, Carter i McCarthy 1997) već su upozoravali na njegovu zastupljenost i u formalnoj komunikaciji, a to je potvrdilo i ovo istraživanje koje je pokazalo da studenti posežu za neodređenim jezikom, najčešće zbog fluentnosti govora, pri nabranjanju istih kategorija, ali i kako bi ublažili ili pojačali efekt rečenoga.

Posljednja cjelina odnosi se na **Hrvatsku političku kulturu**, odnosno strategije kojima političari pridobivaju naklonost glasača, kreirajući time ujedno mišljenja i stavove. Jedan od načina pridobivanja glasačkoga tijela svakako su poslovice i frazemi. One su dio političkog identiteta i uspjeha najdugovječnijeg zagrebačkoga

gradonačelnika o čemu piše Anita Pavlović u radu *Poslovice u javnim nastupima Milana Bandića*. Nastojeći približiti se slušateljima ciljajući na njihov patos, tematizirani političar često poseže za poslovicama i frazemima koji mu služe za autokarakterizaciju, prizivanje autoriteta tradicije, za argumentiranje pojedinih tvrdnji, ali i za izbjegavanje davanja odgovora na postavljeno pitanje. Pri imenovanju političkih suparnika, organizacija te ekonomsko-društvenih problema političari i novinari često se koriste eufemizmima i disfemizmima kako bi zadobili pažnju slušatelja/čitatelja, a upravo to potvrdio je Marko Pavelić radom *Eufemizmi i disfemizmi u kampanji za parlamentarne izbore 2015/2016. u Hrvatskoj*. Prema količini i intenzitetu kampanju su obilježili negativno označeni izrazi - disfemizmi, pogotovo pri imenovanju političkih protivnika, dok se eufemizmi pojavljuju mnogo rjeđe, uglavnom da bi se ublažio vlastiti negativni položaj ili potez. Pojava disfemičnih eufemizama i eufemističnih disfemizama u radu također je vrijedna pozornosti i zanimljiva tema za buduća istraživanja. Posljednji su rad *Strategije (ne)uljudnosti u Sbornici* Marijane Josipović u kojem se propituju strategije (ne)uljudnosti u izjavama zastupnika na sjednicama 8. i 9. saziva Hrvatskoga sabora. Analizirajući oslovljavanje, uvrede, optužbe te ironiju i sarkazam u govoru zastupnika, autorica pokazuje da su uljudne strategije primijenjene znatno rjeđe nego neuljudne, osim pri oslovljavanju. Zastupnici često neskriveno posežu za uvredama i optužbama i na taj način nastoje diskreditirati protivnika, a uzdići sebe u očima glasača.

Predstavljeni Zbornik obuhvaća brojne teorijske fenomene pragmalingvistike primijenjene na brojne primjere iz javne uporabe. Djelo je vrijedan prilog jezikoslovcima i pragmalingvistici, ali zanimljivo je i za bilo koga tko želi shvatiti javni jezik i kritički ga iščitati kako bi mogao aktivno participirati u društvu. Zbornik je odmjerjen spoj kritičkog i znanstvenog pristupa, a njegova tematska raznolikost otvara mjesto novim idejama za buduća istraživanja jer obrađeni pragmatički fenomeni prodiru u sve domene komunikacije i dio su naše svakodnevice.

Literatura

- Barthes, Roland. 1972. *Le degré zéro de l'écriture. Suivi de Nouveaux essais critiques*. Paris: Editions de Seuil.
- Carter, Ronald, McCarthy, Michael. 1997. *Exploring Spoken English*. Cambridge: CUP.
- Cutting, Joan. 2007. *Introduction to Vague Language Explored*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Leech, Geoffrey. 2014. *The Pragmatics of Politeness*. New York: Oxford University Press.
- McNeill, David. 1992. *Hand and Mind: What Gestures Reveal about Thought*. Chicago: The University of Chicago Press.